

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЯК ТАКТИЧНИЙ ПРИЙОМ ОПЕРАТИВНОГО ПОШУКУ

Оперативний пошук ознак злочинної діяльності полягає не лише в отриманні первинних даних, що становлять оперативний інтерес, а й в аналізі вже отриманих даних, які необхідно оцінити з точки зору наявності в зафіксованих обставинах фактів злочинної діяльності (на етапі підготовки, вчинення або вже вчиненого). Ефективними тактичними прийомами оперативного пошуку під час виявлення латентних злочинів у сфері господарської діяльності є економічний та економіко-правовий аналіз.

Економічний аналіз – це спеціальний метод аналізу господарської діяльності підприємств, установ, організацій, проведений оперативними підрозділами. Його здійснюють шляхом цілеспрямованої вибірки таких техніко-економічних показників, аналіз і порівняння яких може вказати на можливі невідповідності у взаємозалежних економічних характеристиках і допоможе визначити як типові дії, що сприяють господарським злочинам, так і ймовірні ознаки правопорушень вчинених або тих, які вчиняються. Зазначені дослідження дають змогу не лише розробити науково обґрунтовані пропозиції щодо усунення криміногенних факторів і ситуацій, а й експериментально відпрацьовані прийоми економічного аналізу, що можуть бути рекомендовані для практичного застосування оперативними підрозділами, як типові методики щодо виявлення ознак злочинів. Аналіз істотно підвищує можливості виявлення, попередження та розкриття господарських і посадових злочинів, надає можливість найбільш доцільно організувати оперативну роботу підрозділів, ефективно використовувати оперативно-розшукову діяльність у протидії злочинності. Економічний аналіз не підмінює та не знижує ролі оперативно-розшукових заходів у попередженні та розкритті злочинів. Він є складовою комплексного аналізу, застосовуваного оперативними підрозділами для оцінювання оперативної обстановки. Економічний аналіз можна використовувати для визначення першочерговості оперативного втручання та обслуговування об'єктів економіки, виявлення ознак вчинення правопорушень, документування епізодів злочинних дій, отримання додаткових доказів за кримінальним провадженням, внесення аргументованих усунень обставин, що сприяють вчиненню злочинів.

Економіко-правовий аналіз – це порівняльна характеристика господарської діяльності певного суб'єкта господарювання. Особливістю застосування цього методу є те, що він передбачає аналіз на стику двох наук – економіки та права. Він передбачає проведення документальної ревізії, що охоплює різні методи перевірки документального оформлення операцій: зустрічна перевірка, взаємний контроль документів, арифметична перевірка, нормативна перевірка, логічна перевірка і формальна перевірка. Методи документальної ревізії використовують, якщо виявлено: суперечності між реквізитами окремого документа, між змістом декількох документів, що відображають взаємозалежні операції; відхилення від звичайного порядку руху товарно-матеріальних цінностей. Необхідно зазначити, що документальну ревізію проводять за кожним кримінальним провадженням, за фактом вчинення господарського злочину. Головним джерелом вихідних даних для ревізії є бухгалтерські документи, у яких відображено конкретні фінансові операції. Завданням оперативних працівників є виявлення ознак злочину, що неможливо здійснити без попередніх економічно-правових досліджень (адже саме порушення правил ведення господарської діяльності і є тими ознаками господарського злочину, факт якого встановлюють лише в процесі документальної ревізії). Однак неможливо призначити документальну ревізію до початку кримінального провадження.

Для виявлення ознак злочинів оперативні працівники мають володіти певними методами: перевірки окремих документів (із застосуванням прийомів формальної, логічної, рахункової та нормативної перевірок); перевірки декількох документів, що відображають одну операцію, або взаємозалежні операції (зустрічна перевірка і взаємний контроль документів), співставлення бухгалтерських документів із документами, отриманими в результаті оперативно-розшукової діяльності; перевірки документів, які відображають рух однорідних цінностей та коштів (відновлення руху товарно-матеріальних цінностей та коштів, порівняльний аналіз документів, що відображають однотипні операції). Мета спеціаліста (чи експерта) полягає у вивченні матеріалів та формуванні на їх основі фактів, а мета оперативного працівника – виявленні ознак злочину, встановленні місцезнаходження та забезпеченні використання спеціалістом зазначених матеріалів. Під час практичної діяльності всі зазначені методи поєднують в єдиний метод – економічно-правового аналіз, який оперативні працівники застосовують як у процесі виявлення первинної інформації про факти злочину, так і під час проведення аналітичного пошуку. Тобто застосування методу полягає в порівнянні показників господарської діяльності з положеннями нормативних актів, що регулюють порядок заняття нею.

У процесі застосування цього тактичного прийому використовують такі види аналізу документів:

1) традиційний аналіз – тлумачення документа, його всебічна інтерпретація шляхом з'ясування основних думок та ідей конкретного тексту, відтворення логічних зв'язків і протиріч між ними. Застосовуючи традиційний аналіз, оперативний працівник прагне збагнути суть досліджуваного документа, оцінити його зміст згідно з політичними, моральними або естетичними критеріями. Традиційний аналіз застосовують для всіх без винятку типів документів (навіть до вербальних, іконографічних або фонетичних джерел);

2) зовнішній аналіз – це вивчення «історичного контексту» документа, тобто аналіз його змісту, а також всіх обставин, що супроводжували його створення. Метою зовнішнього аналізу є встановлення виду документа, його форми, часу і місця появи, автора та ініціатора, мети, за якою створено документ, його надійності, вірогідності та контексту;

3) внутрішній аналіз – це дослідження змісту документа. Оперативний працівник спрямовує увагу на проведення саме внутрішнього аналізу документа, що передбачає виявлення різниці між фактичним і літературним (безпосередньо наведеним) змістом, установлення рівня компетентності його автора у справах, про які він висловлюється, з'ясування його особистого ставлення до описаних в документі фактів.

До спеціальних методів традиційного аналізу належать методи, які використовують в різних галузях знань або наукових сферах. Це соціологічний, історичний, психологічний, юридичний, лінгвістичний види аналізу, які іноді можуть використовувати під час здійснення тематичних аналітичних досліджень оперативні працівники.